

Considerații finale asupra locuirii medievale (sec. XIV—XV) de la Aegyssus, jud. Tulcea

GH. MĂNUCU ADAMEȘTEANU

Într-o lucrare anterioară, în care prezentăm locuirea de la Aegyssus-Tulcea în veacurile X—XI, precizăm că un atac pustiitor al uzilor a făcut ca așezarea de aici să-și înceteze existența în anul 1064¹.

Viețuirea a fost reluată după o întrerupere de câteva secole, cândva în veacul XIV, pe o scară redusă, după cum dovedesc cercetările arheologice.

Pentru veacurile XI—XIV, pe teritoriul actual al orașului nu a fost cercetat nici un alt punct cu urme de locuire, situație generată de o lipsă de informație de moment, cercetările de teren urmând să localizeze vatra de locuire din această perioadă².

Continuitatea de locuire este dovedită și de faptul că pe raza orașului s-a descoperit un mare număr de monede ce acoperă aproape întreaga perioadă. Pentru a doua jumătate a sec. XI se cunosc 10 piese de la Roman IV Diogene, 6 piese de la Nicefor III Botaniates și 4 piese de la Alexios I Comnenul³. Pentru sec. XII, semnalăm alte 3 piese de la Alexios I Comnenul, emise după reforma monetară din anul 1092;

¹ I. Vasiliu, Gh. Mănuclu Adameșteanu, *Peuce*, 9, 1984, pag. 143—155.

² Informații ce n-au fost verificate prin săpături arheologice ne semnalează, în două puncte ale orașului, două posibile vetre de locuire, din a doua jumătate al veacului al XI-lea. La poalele cetății Aegyssus, în zona str. Prislav, s-au descoperit numeroase monede bizantine, iar, în cursul anului 1941, la est de Tulcea, s-au găsit în niște ruine 5 monede anonime de bronz... monedele au fost găsite la un loc între bucăți de cărămidă și cioburi de ceramică...” cf. Irimia Dimian, SCN, 1, 1957, p. 202.

³ Majoritatea monedelor se găsesc în colecțiile muzeului din Tulcea (MDD) și la Institutul de Arheologie din București (IAB) și au fost identificate de Bucur Mitrea și Ernest Oberländer-Târnoveanu. Monedele aflate la București le-am putut cerceta prin amabilitatea lui Gh. Poenaru Bordea; tuturor le mulțumesc și pe această cale pentru sprijinul acordat.

Roman IV Diogene (1068—1071): MDD inventar 10571 (I. Vasiliu, Ghe. Mănuclu Adameșteanu, *op. cit.*, p. 152, nota 54) 39691 (*ibidem*), 41722; IAB — 477/92, 104, 105, 106, 107, 135; 1363/24).

Nicefor III Botaniates (1071—1078): MDD — 10911 (Al. Poppea, V. H. Baumann, *Peuce*, 1977, nr. 116, p. 216); IAB — 477/87, 88, 89, 90, 93.

Alexios I Comnenul (1081—1091): cl. J—MDD—41723 (Ioan Vasiliu, Gh. Mănuclu Adameșteanu, *op. cit.*, p. 153, nota 54); cl. K—IAB—477/91, 105, 106.

7 piese de la Ioan II Comnenul, 8 piese de la Manuel I Comnenul, 7 de la Isac II Anghelos (dintre acestea una este de aur) și 14 de piese de la Alexios III Anghelos⁴. Pentru sec. XIII—XIV, seria descoperirilor este destul de semnificativă, ea ilustrând marea varietate a monedelor care au circulat în Dobrogea, în această perioadă. Alături de moneda mărunță, tăiată, reprezentată de imitații latine (4 ex) și bulgare (1 ex)⁵, întâlnim și monede de aur (6 ex. de la Ioan III Ducas Vatatzes)⁶ și argint (2 monede venețiene)⁷. Frecvente sunt emisiunile tătarăști (4 ex)⁸, sârbești (199 ex)⁹ și românești (62 ex. de la Mircea cel Bătrân)¹⁰, în timp ce monedele

⁴ *Alexios I Comnenul (1091—1118)*: — emisiunea a patra — Constantinopol — IAB/139, 140 (E. Oberländer-Târnoveanu, Dacia, N.S., 1979, 23, p. 273); MDD — inv 41724.

Ioan II Comnenul (1118—1143): emisiunea a doua — Constantinopol — MDD — inv. 41625—41626, 42327 (*Ibidem*); IAB — 477/136, 137, 138 (*Ibidem*), 477/128 — tetarteron.

Manuel I Comnenul (1143—1180) — MDD — 42327 (*Ibidem*, unde este atribuită lui Manuel I Comnenul; de fapt este o emisiune a lui Ioan II Comnenul); IAB — 477/125, 134 (Constantinopol — emisiunea a doua); 477/141 (Constantinopol, emisiunea I — E. Oberländer-Târnoveanu, *loc. cit.*)

La poalele cetății Aegyssus, a fost descoperit un tezaur format din 24 de monede — informație O. Iliescu, căruia îi mulțumim și pe această cale. Dintre acestea, 5 sunt emisiuni de la Manuel I Comnenul cf. I. Băncilă, SCN, I, 1957, p. 426.

Isaac II Anghelos (1185—1195). De la acest împărat cunoaștem o piesă de aur (B. Mitrea, SCIV, 14, 1963, 2, p. 474) și 6 piese din billon, ce fac parte din tezaurul amintit mai sus (I. Băncilă, *loc. cit.*).

Alexios III Anghelos (1195—1203): MDD — inv. 41627 și 13 piese ce reprezintă cele mai târzii monede ale tezaurului așezat lângă cetatea Aegyssus (I. Băncilă, *loc. cit.*).

⁵ Imitații latine: MDD — inv. 10912; IAB — 477/120, 127, 131 și o imitație bulgară — IAB 1363/25.

⁶ O. Iliescu, RESEE, 7, 1969, 1, p. 117.

⁷ E. Oberländer-Târnoveanu, *Peuce*, 8, 1980, p. 512, nr. 194, 195 — monede din timpul lui Rainer Zeno (1252—1268) și Lorenzo Teupolo (1268—1275).

⁸ Toktai—MDD—inv. 10889, 10890 (*Ibidem*, nr. 196—197); Hoarta de Aur — col. Midvichi, Tulcea; IAB — 477/121 (E. Oberländer-Târnoveanu și I. Oberländer-Târnoveanu, SCIVA, 32, 1981, 1, p. 103, nr. 8, fig. 1/3a—b).

⁹ O monedă s-a găsit pe strada I. C. Frimu 13, alta pe str. Urzicii și 3 pe strada Octombrie Roșu (Gh. Mănuclu-Adameșteanu, *Peuce*, 10). Din zona orașului provin și un tezaur format din 194 de monede (două imitații) de la Stefan Dušan (E. Oberländer-Târnoveanu, comunicare susținută la Sesiunea Muzeului Transilvaniei, Cluj-Napoca, 27—29 mai 1980).

¹⁰ Oct. Iliescu, Creșterea colecțiilor, iulic-decembrie 1965, nr. 253—314.

bulgărești nu apar decât cu totul întâmplător (1 ex de la Ioan Alexandru și Mihail)¹¹.

Numărul total al descoperirilor — 338 — ce se eșalonează pe întreaga perioadă luată în discuție (sec. XI—XIV), confirmă că nu ne aflăm în fața unor „descoperiri întâmplătoare” și că materialul numismatic se constituie într-o dovadă pertinentă pentru continuitatea de locuire pe teritoriul orașului Tulcea.

Începând cu sec. XIV, putem afirma că locuirea s-a reluat pe locul anticului Aegyssus, campaniile arheologice din ultimul deceniu (1974—1980) aducând noi dovezi despre așezarea ce s-a înfiripat aici¹².

De la început, pentru o bună înțelegere a situației, sunt, necesare câteva precizări. Spre deosebire de epocile anterioare (romană, romano-bizantină și feudal-timpurie), pentru care s-au putut surprinde niveluri clare de locuire și complexe închise (locuințe, gropi), care au facilitat datarea materialelor descoperite și au contribuit la o mai bună cunoaștere a vieții din etapele respective, pentru perioada ce începe cu sec. XIV pe toată suprafața cercetată, locuirea modernă intensă sau cea din sec. XVIII—XIX, au distrus complexe medievale pe care le supra-puneau nemijlocit. Din aceste motive, tot materialul provine din condiții neasigurate stratigrafice, fapt ce a făcut ca încadrările cronologice — destul de largi — să fie încercate doar pe baza analogiilor.

Uniformitatea materialului rezultat din cercetări, reprezentat în exclusivitate de ceramică — marea majoritate găsită în stare fragmentară — constituie un alt impediment în încercarea de a trasa anumite coordonate pentru așezarea medievală de pe colnicul Hora.

Materialele ceramice au apărut pe aproape toată suprafața cercetată, o anumită concentrare observându-se în zona carourilor M₂—M₅, N₂—N₅ din spațiul *intramuros* al cetății romano-bizantine (fig. 1). În caroul N₃b, cu ocazia dezvelirii B₁ (feudal timpurie) au ieșit la iveală mai multe materiale, care par să indice că bordeiul a fost suprapus de o locuință medievală (fragmente de aici vor fi marcate cu sigla L₁, marcându-se astfel posibila lor apartenență la un singur complex). În interiorul fortificației romano-bizantine lipsesc descoperirile în zona teraselor, unde locuirea se încheie în sec. XI.

Un alt punct îl constituie zona *extramuros*, unde nivelul medieval suprapune direct pe cel romano-bizantin¹³; în anul 1974, s-au trasat

două secțiuni (SI — 14 m, SII — 16 m), orientate NV—SE (fig. 2). În SI, caroul 7, s-a surprins o groapă cu mult cărbune, oase și material ceramic; este singurul complex închis în care s-au putut surprinde stratigrafic materiale medievale (în continuare vom nota cu Gr. 1). În SII, s-a găsit un singur fragment ceramic din veacurile XIV—XV.

În *extramuros* s-au găsit 32 fragmente, iar în *intramuros* 80 de fragmente, cele 112 exemplare putând fi împărțite în două mari categorii: ceramică nesmălțuită și ceramică smălțuită (în continuare I, pentru *intramuros* și E, pentru *extramuros*).

1. CERAMICA NESMĂLȚUITĂ

S-au găsit 19 fragmente, care ilustrează mai multe forme: borcanul, oala cu toartă, ulciorul, cănița. Toate sunt lucrate dintr-o pârșă arsă la roșu, cu paiete de mică în compoziție, grosimea pereților nedepășind 4 mm.

1. Borcanul

După profilul buzei, distingem doar tipul „cu streășină”, nervura de la partea inferioară a buzei fiind bine reliefată. Decorul este reprezentat de caneluri trasate pe umăr (inv. 14476, 15757 — L1 (fig. 3/4, 9/1). Analogiile existente la Păcuiul lui Soare și Curtea de Argeș ne asigură o datare în sec. XIV¹⁴.

2. Oala cu toartă

Constituie forma cea mai des întâlnită, după cum ne-o dovedește numărul mare al descoperirilor. Profilul buzei reprezintă, din nou, un criteriu de departajare în mai multe tipuri.

a) Oala cu buza înaltă, foarte puțin evazată, cu marginea subțiată. Pe fața interioară, prezintă o dungă subțire de smălț incolor (inv. 40.242 — I). Al doilea exemplar are marginea teșită drept, puțin trasă în afară. Decorul este reprezentat de caneluri dispuse pe toată suprafața: o peliculă de smălț verde-măsliniu acoperă marginea buzei, atât la interior, cât și la exterior (inv. 40243 — I) (fig. 4/1. 2).

Acest tip a circulat într-o perioadă mai timpurie (sec. XIII), după cum ne-o dovedesc descoperirile de pe insula Păcuiul lui Soare¹⁵.

¹¹ MDD — inv. 42668, piesă descoperită pe str. Octombrie Roșu împreună cu 3 monede de la Ștefan Dușan (Gh. Mănuncu-Adameșteanu, *op. cit.*, nr. 126).

¹² Pe teritoriul de azi al orașului s-a descoperit și un ulciur amforoidal de tip Coconi, singurul de acest fel semnalat în Dobrogea, databil în sec. XIV—XV; cf. N. Constantinescu, *Coconi. Un sat din Câmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrân*, București, 1972, p. 117—118, pl. XXX1/2, 5.

¹³ Informațiile ne-au fost oferite de colegul Andrei Opail, care a efectuat un sondaj în afara fortificației romano-bizantine. După această dată, cercetările nu au putut încă să

precizeze dacă zidurile au fost refolosite; termenii „intra muros” și „extra muros” îi vom folosi doar pentru o mai bună înțelegere a situației din teren.

¹⁴ P. Diaconu, S. Baraschi, *Păcuiul lui Soare II. Așezarea medievală (secolele XIII—XV)*, București, 1977, p. 51, pl. I/10; N. Constantinescu, *Curtea de Argeș (1200—1400). Asupra începuturilor Țării Românești*, București, 1984, p. 124—128, fig. 55/7.

¹⁵ P. Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 51, pl. III/3 — fără smălț pe buză.

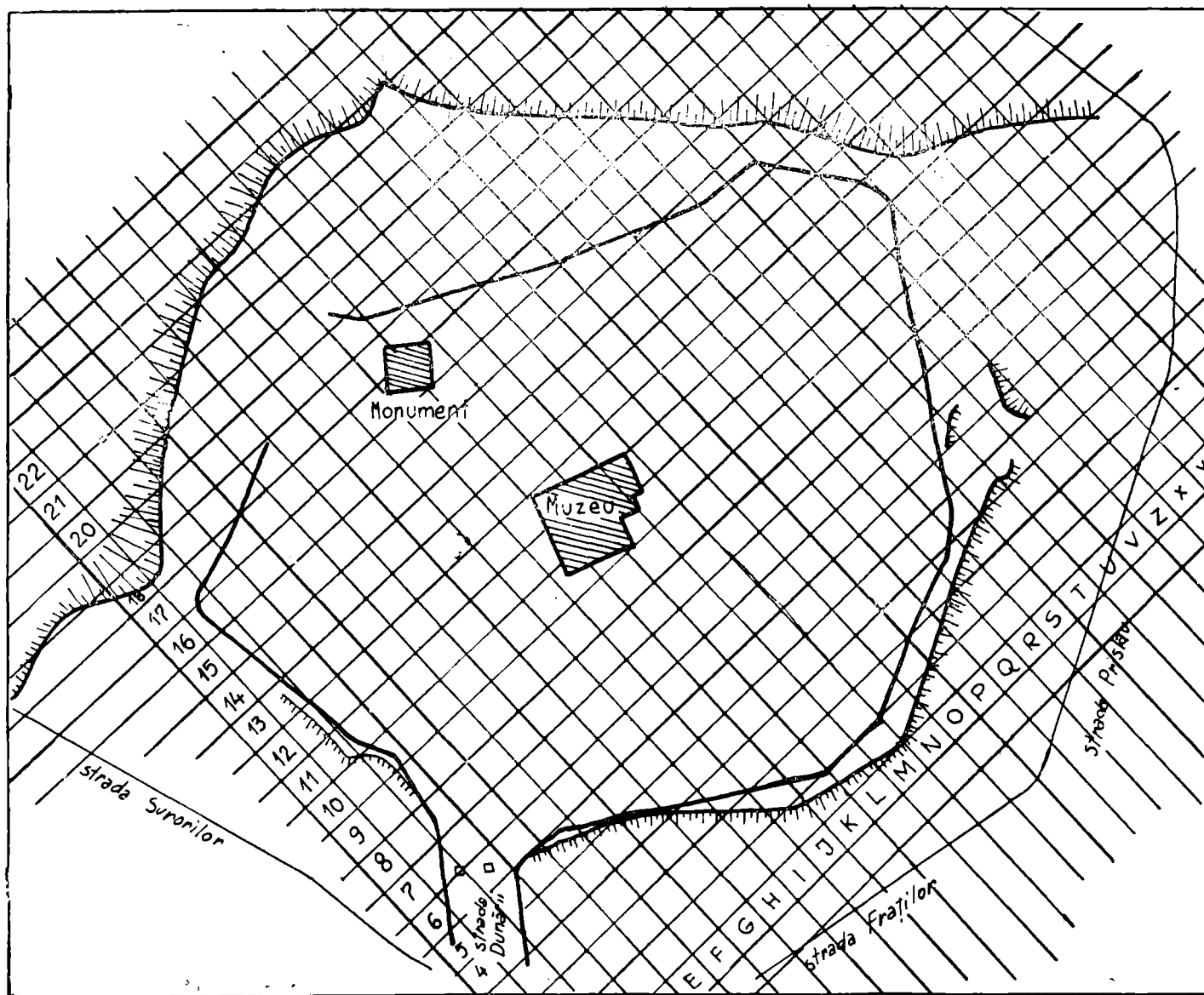

Fig. 1. Planul așezării de la Aegysus – Tulcea.

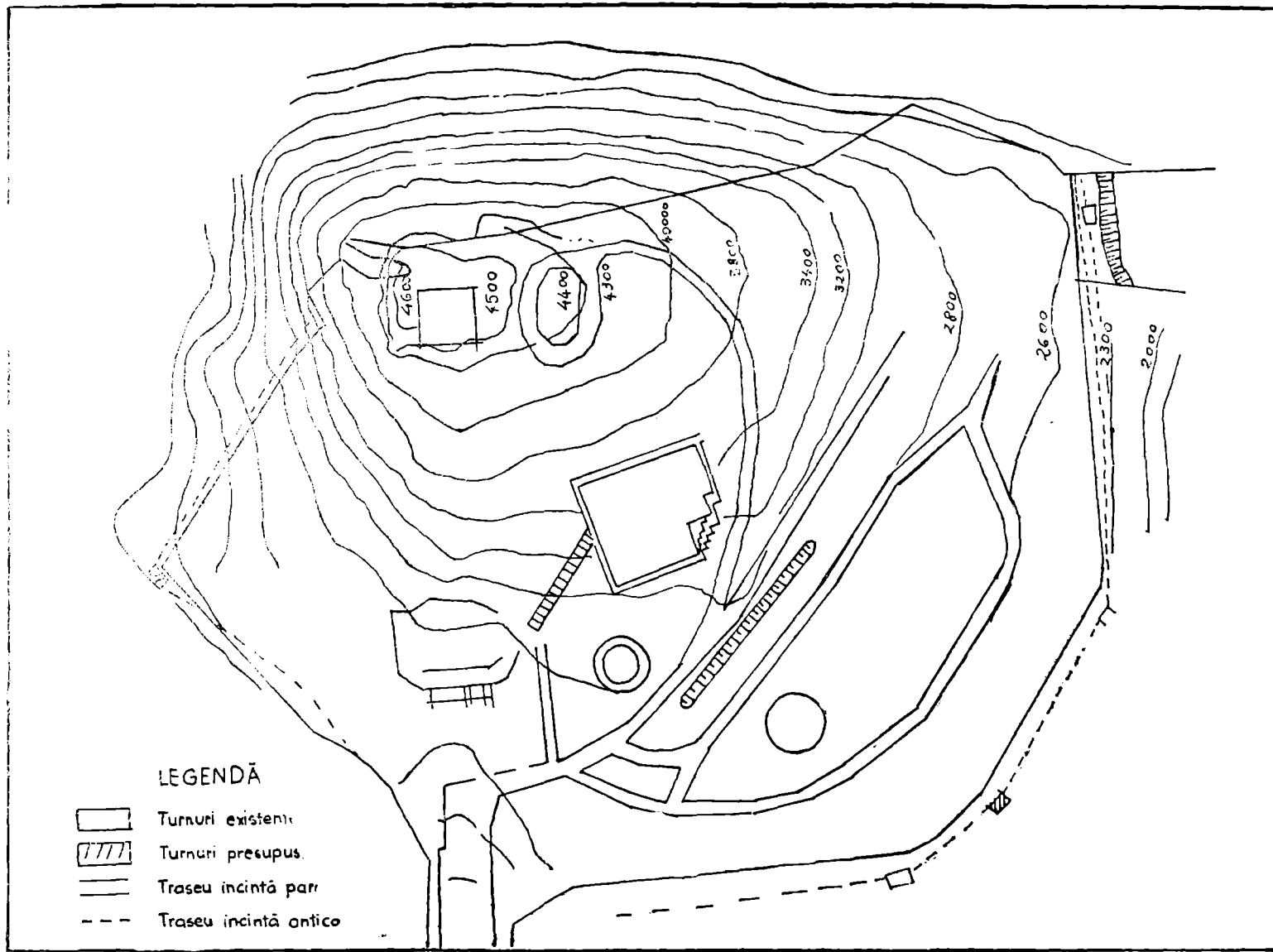

Fig. 2. Traseul fortificației romane de la Aegyssus – Tulcea.

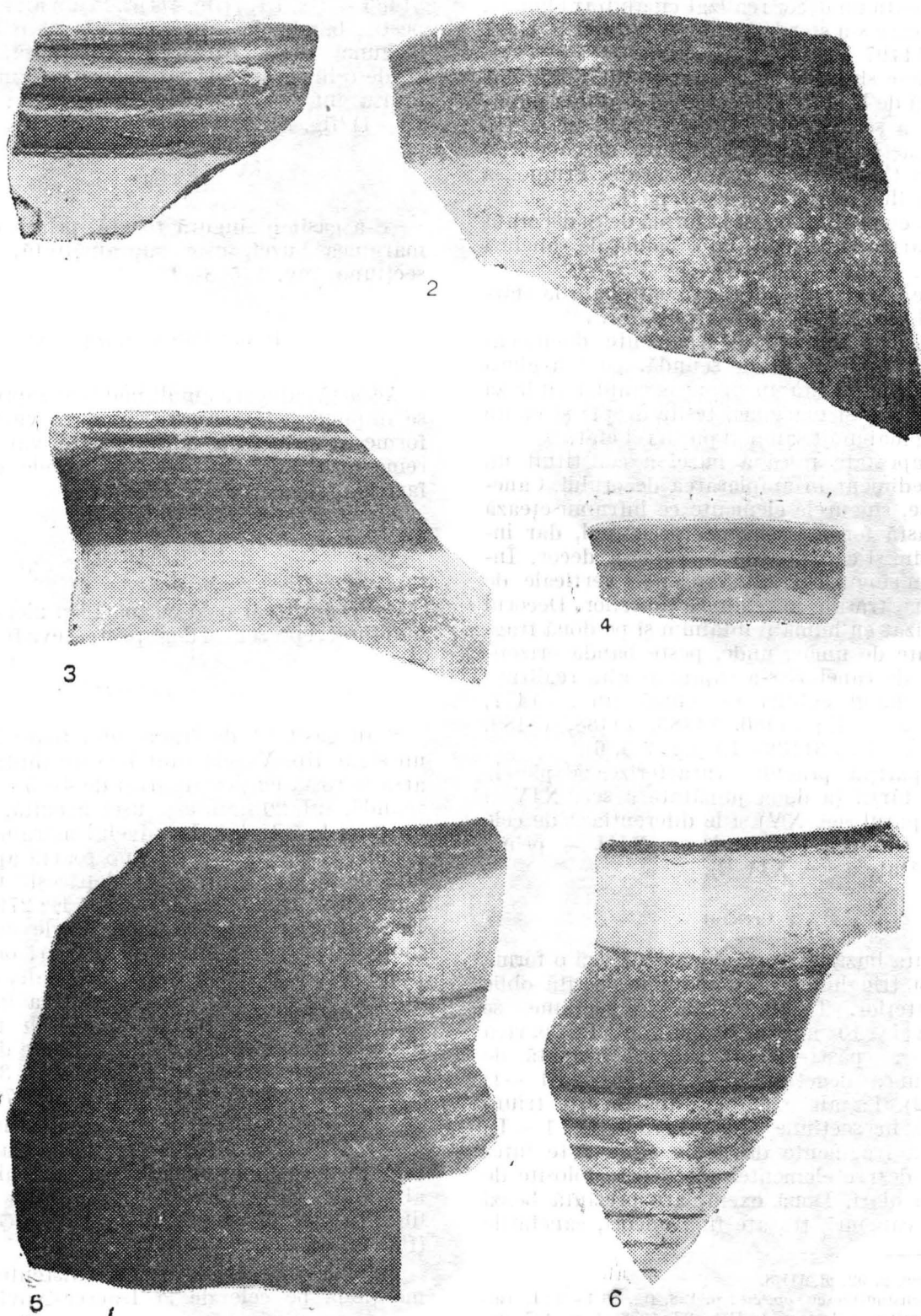

Fig. 3. Ceramică nesmălțuită: borcan (4), oale cu toartă (1 — 3; 5 — 6).

b) Oală cu buza înaltă, evazată, decorată la partea superioară cu o bandă orizontală de canceluri. Marginea este teșită drept. Pe corp prezenta un decor realizat cu ajutorul humei, dar care s-a șters (inv. 31469, 31482 — Gr. 1 E; 14497 — L1 — I) (fig. 3/1, 2).

Piese similare de la Păciiul lui Soare datează de la sfârșitul sec. XIII și prima jumătate a sec. XIV¹⁶. În sec. XIV, acest tip cunoaște o largă răspândire, descoperirile de la Curtea de Argeș, Basarabi, Frumoasa fiind ilustrative în acest sens¹⁷.

c) Oala cu profilul buzei în formă de S, decorată la partea superioară cu o bandă de canceluri (inv. 14487 — L1 — I) (fig. 3/3).

Pe baza analogiilor, se poate data la sfârșitul sec. XIV și începutul sec. XV¹⁸.

d) Cele mai numeroase fragmente documentează tipul cu buza scundă, cu marginea rotunjită (există un singur exemplar cu buza îngroșată și marginea teșită drept) și cu un prag mai mult sau mai puțin reliefat.

Suprafața mică a buzei a constituit un impediment în amplasarea decorului. Canelurile, singurele elemente ce înfrumusețează această formă, apar pe tot corpul, dar întâlnim și câteva exemplare fără decor. Într-un singur caz, întâlnim pale verticale de humă, trasate în regiunea umerilor. Decorul realizat cu humă îl întâlnim și pe două fragmente de umăr, unde, peste banda orizontală de canceluri s-a suprapus alta realizată din dungi subțiri de humă (inv. 31477, Gr. 2 — E; 14480, 14485, 14488, 14489, 14491 — L1; 31139 — I) (fig. 3/5, 6).

Apariția pragului caracterizează piesele mai târzii (a doua jumătate a sec. XIV și începutul sec. XV) și le diferențiază de cele mai timpurii (sfârșitul sec. XIII — prima jumătate a sec. XIV¹⁹).

3. Urciorul

Singura buză păstrată documentează o formă cu buza triunghiulară, cu marginea teșită oblic spre interior. Toarta, ovală în secțiune, se prindea la 10 mm sub margine. La partea superioară, păstrează o gropiță formată de impresiunea degetului (inv. 14496 — L1 — I) (fig. 5/2). La alt exemplar, toarta este triunghiulară în secțiune (inv. 31473 — Gr. 1 — I).

Câteva fragmente de umăr aduc date interesante despre elementele de decor folosite de meșterii olari. Două exemplare prezintă benzi late de canceluri, trasate fin; uneori, canelurile

reapar, fiind dispuse pe o suprafață mai mare (inv. 14437 L1 — I) (Fig. 4/4; 5/1); pe unul dintre acestea apar două picături de smalt (inv. 31483 — Gr. 1 E) (fig. 4/4)²⁰. Pe un alt exemplar, peste banda de canceluri, s-a tras o linie lată de humă alburie, care a fost suprapusă, la rândul ei, de o linie lată, în val, incizată ce marchează limita inferioară a canelurilor (inv. 14543 — L1 — I) (fig. 4/3.)

4. Cănițe

S-a găsit o singură toartă, prinsă direct de marginea buzei, ușor supraînălțată, ovală în secțiune (inv. 14558 — L1 — I).

II. CERAMICA SMĂLȚUITĂ

Această categorie, mult mai bine reprezentată, se impune atenției printr-o mare varietate de forme și printr-un decor foarte variat. Aici, remarcăm oala cu toartă și vasele deschise: farfuria, strachina.

A. VASE ÎNCHEISE

Ca forme, apar oala cu toartă și uciorul, ultimul fiind reprezentat doar prin câteva fragmente.

1. Oala cu toartă

S-au găsit 31 de fragmente, toate ilustrând un sigur tip. Vasele sunt lucrate dintr-o pastă arsă la roșu, cu pereții groși de 4—5 mm. Buza scundă, sub 20 mm, este ușor arcuită, formând un prag la interior. La nivelul marginii, întotdeauna rotunjită, se prinde o toartă aplatizată, lată de 30—45 mm, ce nu depășește înălțimea buzei (inv. 31465, 31466 — Gr. 1 E; 27981 — I). Decorul apare ca o combinație de mai multe motive: pe umăr întâlnim caneluri orizontale, peste care sunt trase dungi verticale, cu humă alburie, care ajung până la partea inferioară. Suprafața torții este acoperită cu una-două dungi verticale sau în val, combinate deseori cu puncte (inv. 31471, 31472, 31475, 31476 — Gr. 1 — E; 14611, 14617 — L1 — I; 27918 — I).

Ca o caracteristică, notăm smaltul incolor ce acoperă toată suprafața interioară, la exterior fiind dispus pe marginea buzei și atașul superior al toartei. În trei cazuri, întâlnim un smalt de diferite nuanțe de verde (31490 — Gr. 1 — E) (fig. 4/5—7).

Printre puținele analogii existente, putem menționa pe cele de la Isaccea-Noviodunum,

²⁰ Prezența picăturilor de smalt constituie o dovadă că o parte din ceramica smălțuită se lucra pe plan local; vezi și S. Baraschi, în *Etudes byzantines et post-byzantines*, I, București, 1983, p. 31.

¹⁶ *Ibidem*, p. 53, pl. III/8.

¹⁷ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 128, fig. 56/1—3; E. Buiuc, Dumitru Vălcănuș, SCIVA, 27, 1976, 4, p. 497, fig. 1/2, 4, 5; N. Constantinescu, SCIV, 16, 1965, 4, p. 737.

¹⁸ Petre Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 54, pl. V/1; N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 128, fig. 56/5; Gh. Bichir, Dacia, N.S., 9, 1965, p. 431.

¹⁹ P. Diaconu, Silvia Baraschi, *op. cit.*, p. 53—54.

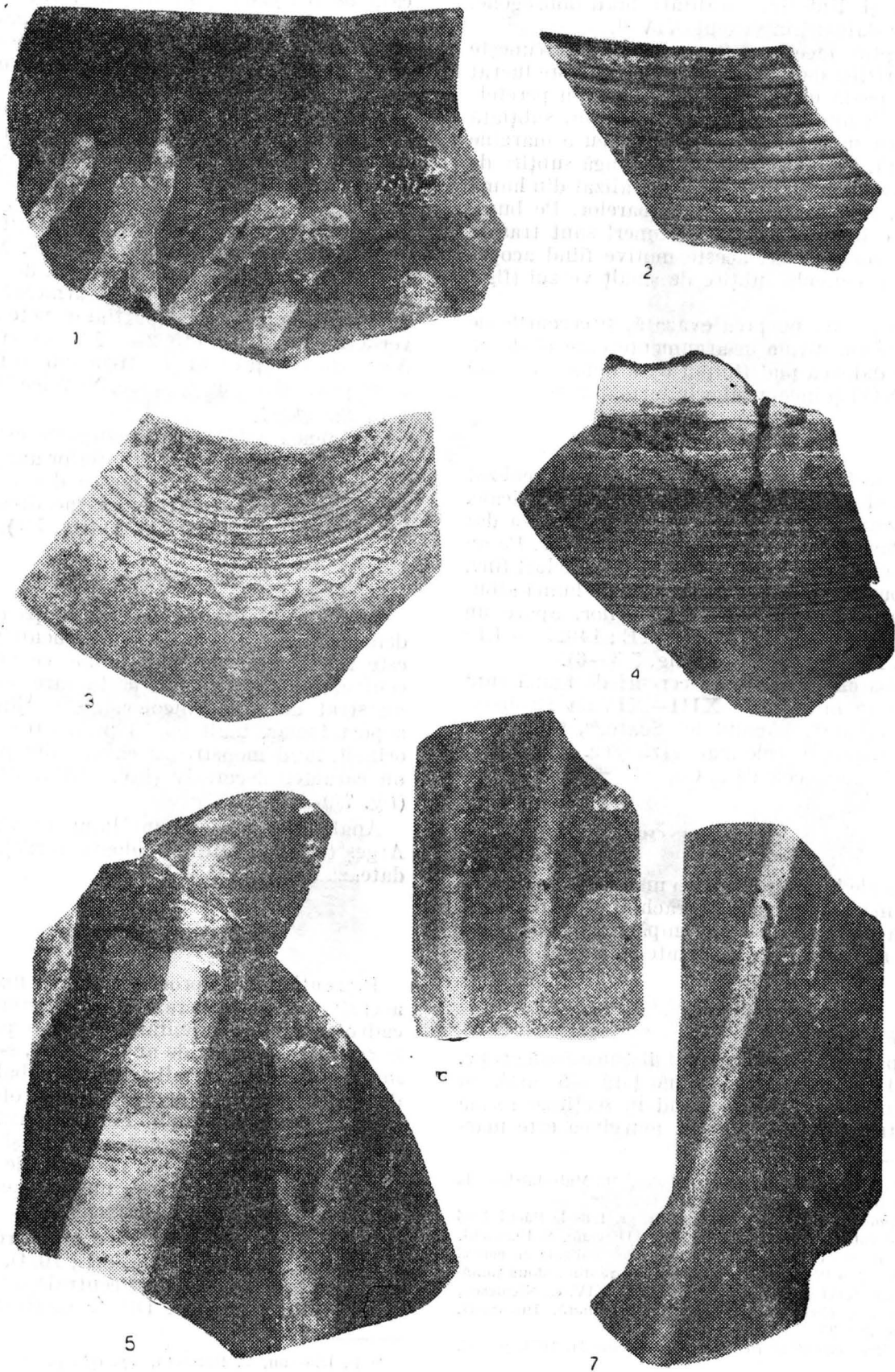

Fig. 4. Ceramică nesmălțuită: oale cu o toartă (1 — 2), urcioare (3 — 4); ceramică smălțuită: oale cu o toartă (5 — 7).

Nufăru și Enisala, localități nord-dobrogene, unde se datează în veacul XIV²¹.

Excepție face un fragment ce întrunește caracteristici de la mai multe grupe. Este lucrat dintr-o pastă untoasă, arsă la roșu, cu peretele subțire (3 mm). Buza înaltă, evazată, subțiată la partea superioară, se termină cu o margine rotunjită. Pe margine apare o dungă subțire de smalt verde măsliniu. Decorul realizat din humă alburie, este caracteristic urcioarelor. Pe buza, apare, o linie în val iar pe umeri sunt trasate cercuri concentrice, aceste motive fiind acoperite cu o peliculă subțire de smalt verzui (fig. 9/2).

Buza înaltă, nu prea evazată, și cercurile de humă se constituie în argumente care pledează pentru datarea mai timpurie: a doua jumătate a sec. XIII și începutul celui următor.²²

2. Urcioare

S-au găsit 6 fragmente pe care decorul, realizat cu cornul, apare sub forma unor dungi verticale, oblice sau cercuri concentrice, peste care s-a dat cu un smalt de culoare verde sau incolor. Pe un singur exemplar apare o bandă de caneluri fine, suprapusă de o dungă foarte lată de humă alburie, peste care, în zona canelurilor, apare un smalt incolor (inv. 31486 Gr. 1E; 14621 — L1; 27930, 27933, 31304 — I) (fig. 5/3—6).

Urcioarele decorate cu cercuri de humă sunt cunoscute în secolele XIII—XIV la Drobeta-Tr. Severin²³, Păcuilui Soare,²⁴ Curtea de Argeș²⁵, printre cele mai târzii (sec. XIV—XV) numărându-se cele de la Coconi²⁶.

B. VASE DESCHIȘE

Formele întâlnite aparțin unor vase de dimensiuni mari — farfurii, străchini — care, după natura decorului, se pot împărți în două mari categorii: sgratitate și pictate cu cornul.

1. Ceramica zgratită

a) Farfurii

După profilul buzei, se pot distinge două grupe. a — 1) Farfurii cu margine lată (45 mm), cu marginile ușor trase, având în secțiune forma unui triunghi. La interior, marginea este mar-

²¹ Gh. Mănuclu-Adameșteanu, Peuce, 10. Materialele de la Nufăru și Isacea sunt inedite.

²² Tipologic, vasul se încadrează în gr. 1 de la Păcuilui Soare, datată în sec. al XIII-lea (cf. P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 51). Cercurile de humă alburie realizate cu cornul se întâlnesc la Păcuilui Soare pe ulcicare din a doua jumătate a sec. XIII și prima jumătate a sec. XIV. C. Nicolescu, P. Petrescu, *Ceramica românească tradițională*, București, 1974, p. 36—37.

²³ *Cultura bizantină în România*, București, 1971, p. 157, cat. 235.

²⁴ Vezi supra nota 22.

²⁵ C. Nicolescu, P. Petrescu, *op. cit.*, p. 36.

²⁶ N. Constantinescu, *Coconi*, pl. XLVIII/8, 11, 13.

cată de o ușoară șanțuire (inv. 15766, 15767, 15768 — I) (fig. 6/1—2). Pe un fond galben sau verde, sunt incizate diferite motive geometrice ce se combină cu pete de smalt verde și maroniu. Întâlnim cercuri concentrice, alături de linia în val (inv. 14600, 14614 — L1—I) benzi de linii oblice (inv. 31089 — I) (fig. 6/4) sau motivul spiralei (inv. 299929, 31091—I) (fig. 6/6, 7).

Această variantă beneficiază de o datare mai timpurie, nedepășind începutul dsec. XIV²⁷.

a — 2) Farfurii cu marginea teșită oblic, decorată cu un smalt verde deschis. Marginea buzei este conturată de o linie lată de un smalt mai închis la culoare, după care urmează o bandă de incizii fine, acoperită parțial de pete de smalt verde închis (inv. 14592— L1—I) (fig. 7/4). Acest tip este prezent printr-un singur fragment ce se poate data, larg, în sec. XIV-lea²⁸.

b) Străchini

Apartenența la această categorie este sigură doar într-un singur caz: la interior are un smalt maroniu-roșcat, cu pete, iar ca decor întâlnim patru cercuri concentrice, ce încadrează două linii în val (inv. 32310 L1—I) (fig. 7/1).

2. Ceramica pictată cu cornul

Este un tip întâlnit mai rar, după cum ne-o demonstrează și cele două fragmente: decorul este reprezentat de linii radiale ce pleacă din centru, sau linii în val, peste care s-a aplicat un strat de smalt incolor. Se sprijină pe un suport inelar, înalt de 10 mm. Prezența unor orificii, ne demonstrează că una din piese avea un caracter decorativ (inv. 31317, 31320 — I) (fig. 7/9—10).

Analogii apropiate întâlnim la Curtea de Argeș (smaltul este de culoare verde), unde se datează în sec. XIV—XV²⁹.

CERAMICA DE IZNIK

Prezentă într-un procentaj relativ mare (10%) această categorie ceramică se diferențiază, în cadrul ceramicii orientale, printr-o pastă arsă la roșu. Pe un strat de angobă albă, s-au pictat motive realizate cu albastru de cobalt și roșu de cupru, în final, acoperindu-se totul cu un smalt limpede de plumb. Formele caracteristice sunt bolurile cu marginea convexă și farfuriile adânci, având marginea marcată de o dungă de smalt verde, de diferite nuanțe, mai îngustă la interior și mai lată la exterior.

Decorul, mai rar radial, o amintire din sec. XIV, (inv. 4876 — I) (fig. 8/1; 10/4), prezintă ca model predilect o rozetă centrală și benzi concentrice de ghirlande. Dintre motivele florale,

²⁷ P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 69—71, pl. XII/5—9.

²⁸ *Ibidem*, p. 75, pl. XIII/6.

²⁹ C. Nicolescu, P. Petrescu, *op. cit.*, fig. 82.

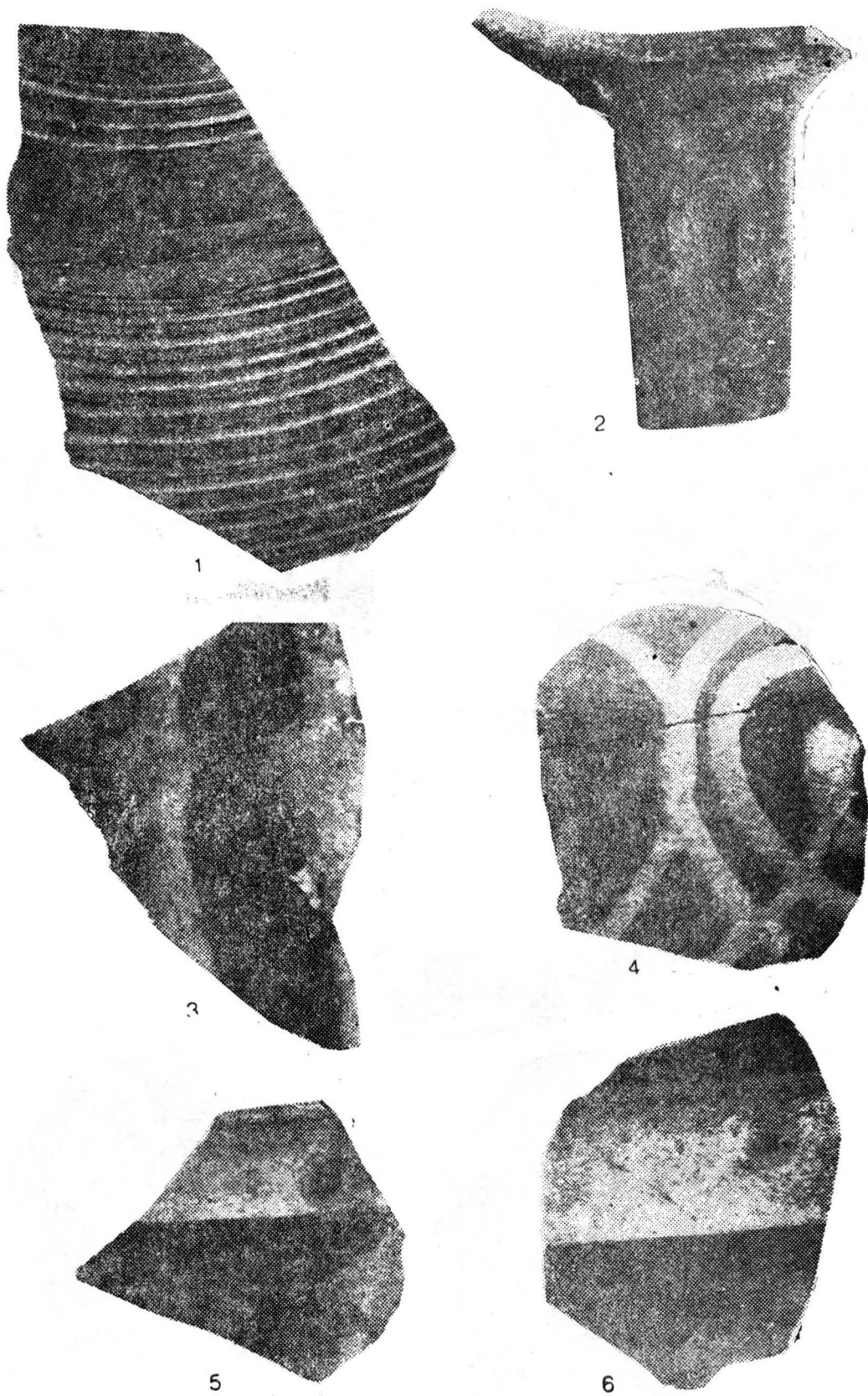

Fig. 5. Ceramică nesmulțuită: ulcioare (1 — 2); ceramică sn ălțuită: ulcioare (3 — 6).

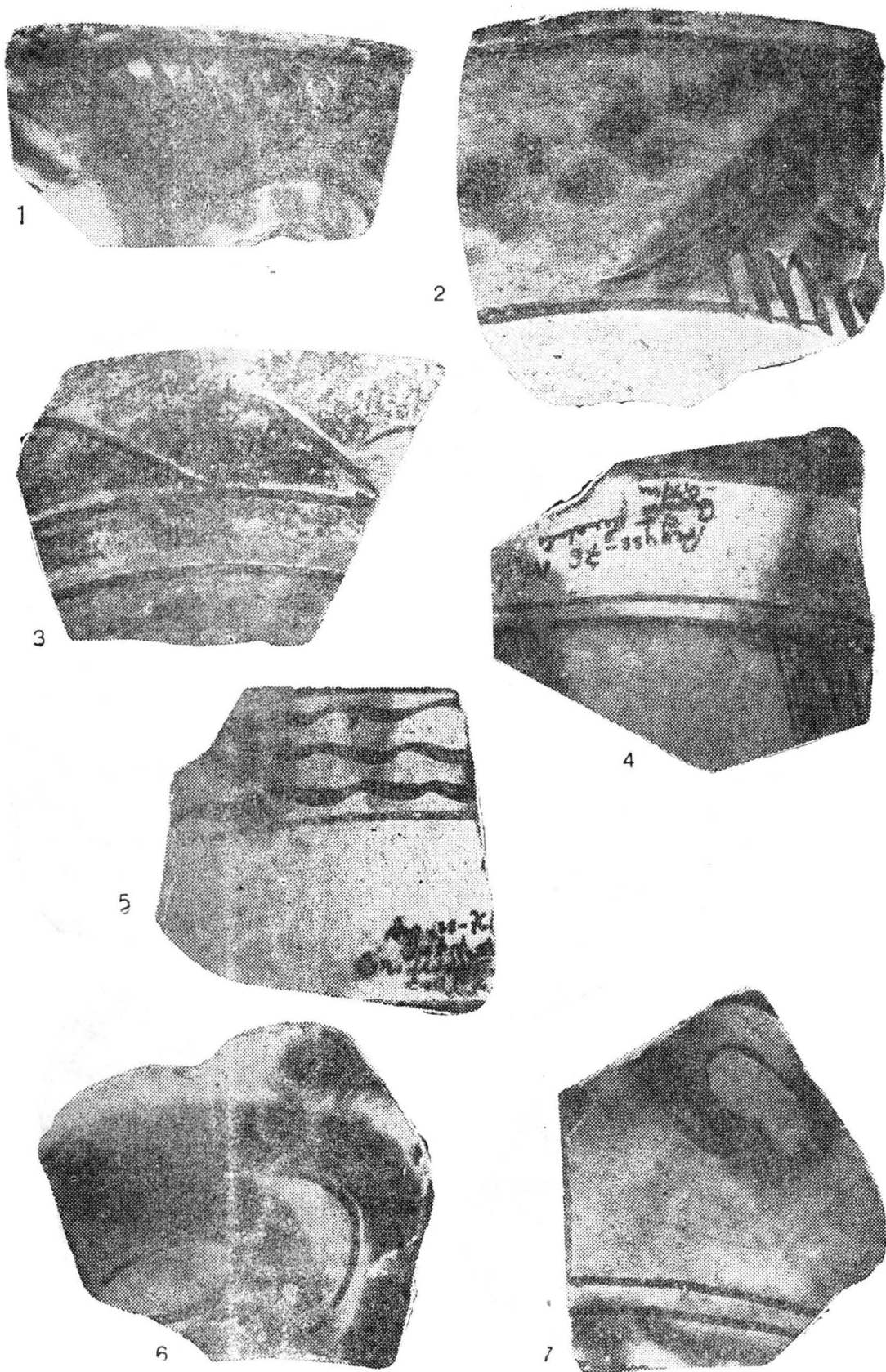

Fig. 6. Ceramică smălțuită: farfurii (1 – 7).

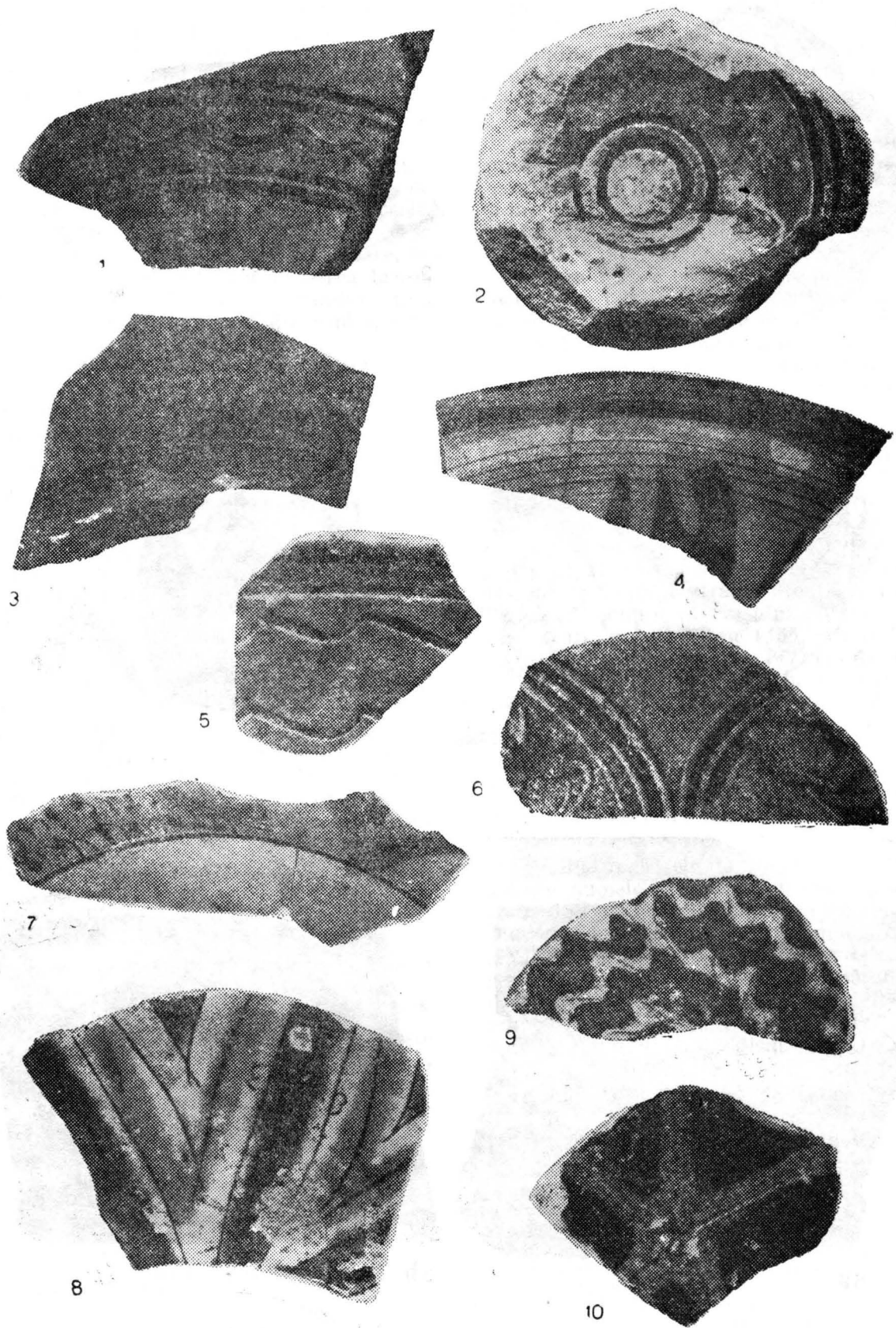

Fig. 7. Ceramică smălțuită: străchini (1); farfurii (2 — 10).

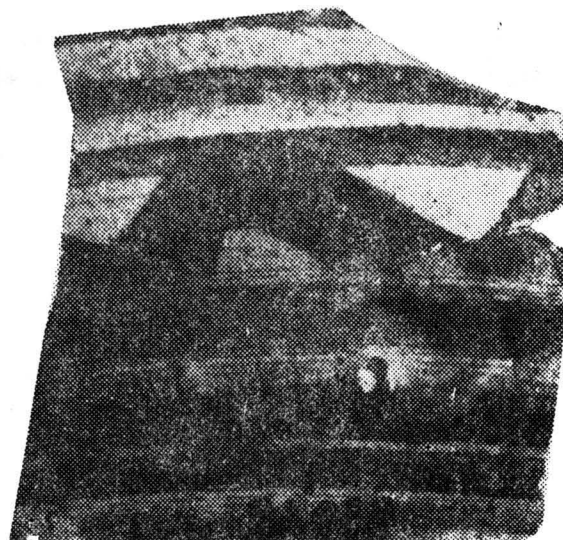
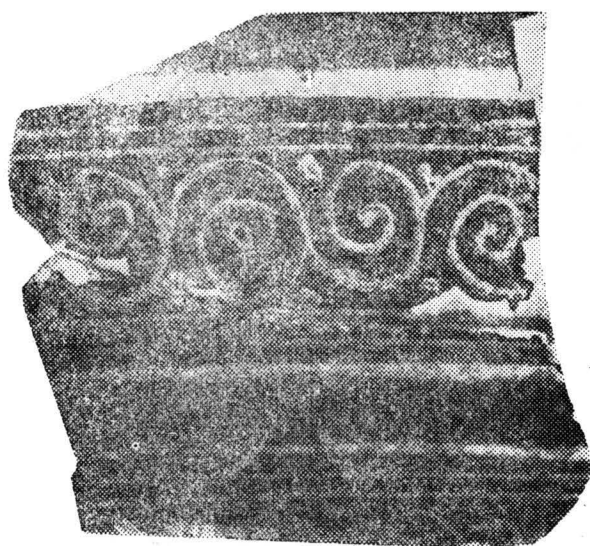
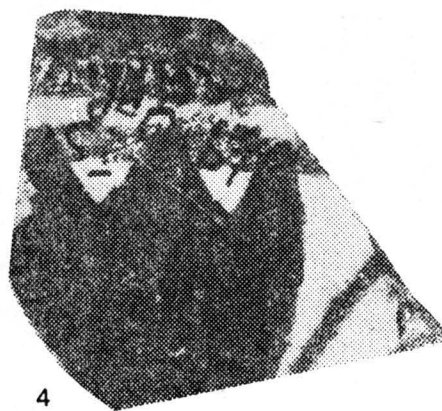
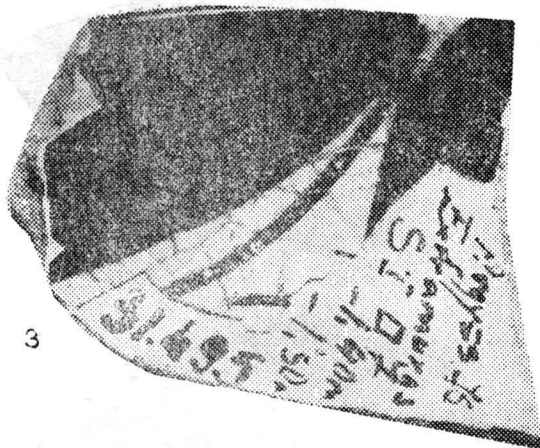
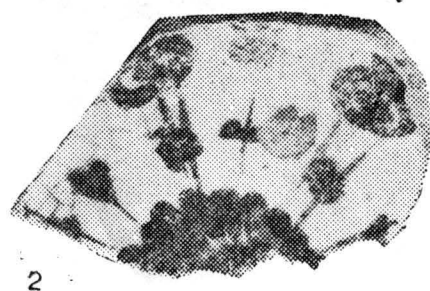
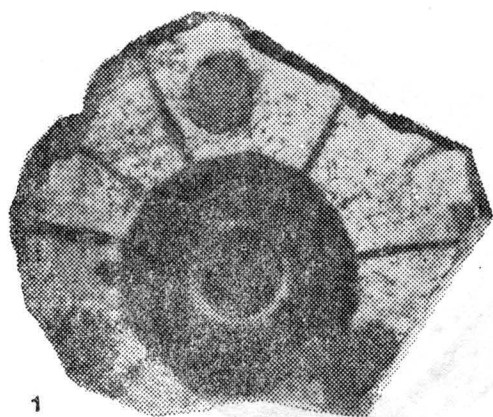

Fig. 8. Ceramică de Isnik (1 - 5).

remarcăm floarea de leala și de trandafir (inv. 30909, 31503 — I) (fig. 8/2, 4 ; 10/5).

Analogiile cele mai apropiate, dar și cele mai numeroase, le întâlnim la cetatea Enisala³⁰. Dintre celelalte descoperiri, le remarcăm pe cele de la Păciul lui Soare (lucrate din pastă caolinoidă)³¹ și un fragment de la Dumbrava³².

Ceramica lucrată din pastă de culoare roșie a fost cunoscută multă vreme sub numele de „Miletus”. Cercetările arheologice au descoperit, însă, la Isnik, în 1963—1964, cuptoare în care se lucrau vase de acest tip. Datate, în mare, în prima jumătate a sec. XV, vor dispărea brusc, fără să aibă vreo legătură cu ceramica fină Isnik, ce începe să fie lucrată din caolin, spre sfârșitul sec. XV³³.

Prezență într-un număr relativ mic, ceramica de la Tulcea- Aegyssus se impune prin anumite trăsături distincte ce o diferențiază de celelalte descoperiri din țară sau chiar din Dobrogea.

O primă constatare se referă la faptul că ceramica nesmălțuită este foarte slab reprezentată. Vasele deschise lipsese cu desăvârșire, iar dintre formele „clasice”, pentru sec. XIV—XV, observăm că borcanul este foarte puțin folosit. Constatarea este valabilă și pentru alte centre dobrogene — Enisala³⁴, Păciul lui Soare³⁵ — unde locuitorii manifestă o vădită predilecție pentru oala cu toartă (nesmălțuită sau smălțuită).

La Tulcea-Aegyssus, smălțul apare pe buza oalelor într-o perioadă mai timpurie, spre deosebire de așezarea de la Păciul lui Soare, unde pelicula de smălț este o caracteristică a materialelor târzii. Perioadei respective de la Păciul lui Soare (sec. XIV—XV) îi corespunde, la Tulcea, smălțuirea pe toată suprafața interioară a vasului.

Oala cu toartă smălțuită ne apare ca o componentă caracteristică a culturii materiale nord-dobrogene, indiferent dacă este vorba de mediile urbane (Isaccea, Tulcea) sau rurale (Enisala).

Ca o trăsătură specifică așezării de la Tulcea ne apare faptul că această formă este decorată cu diverse motive realizate din humă alburie³⁶.

Numărul mare al descoperirilor ne dovedește că ceramica smălțuită era frecvent folosită la locuitorii așezării de la Aegyssus; o parte din vase au suportul inelar perforat, fapt care pledează pentru caracterul ornamental al acestora.

³⁰ Gh. Mănușu-Adameșteanu, *Ceramica medievală...*, Peuce, 10.

³¹ P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 104—105.

³² P. Diaconescu, G. Mihăescu, *Materiale*, 16, 1982, p. 259, fig. 7/7.

³³ Arthur Lane, *Later Islamic Pottery. Persia, Syria, Egypt, Turkey*, Londra, ed. a II-a, 1971, pg. 41.

³⁴ Vezi *supra* nota 30.

³⁵ P. Diaconu, S. Baraschi, *op. cit.*, p. 109.

³⁶ Descoperirile de la Păciul lui Soare, Enisala, Basarabi, Coconi etc. nu sunt decorate cu humă alburie decât în mod accidental. Pentru răspândirea acestui element decorativ, vezi și E. Busuioc, D. Vâlceanu, *loc. cit.*, p. 509.

În cadrul acestei categorii, remarcăm lipsa motivelor zoomorfe (păsări, animale fantastice) răspândite în olăria sec. XIV—XV, aceasta explicându-se, doar în parte, prin numărul mic de materiale din această epocă.

Alături de aceasta, apare ceramica de factură orientală, lucrată din pastă de culoare roșie, prezență constantă în anumite medii, care se înscrie, și ea, ca o caracteristică nord-dobrogeană și întregeste imaginea despre varietatea ceramicii folosită de locuitorii ținutului de la gurile Dunării.

Pe baza acestor descoperiri, se poate afirma că locuirea se reia la Tulcea în prima jumătate a veacului al XIV-lea, dacă nu chiar la sfârșitul sec. XIII-lea, și se continuă în tot Evul Mediu.

Datelor obținute din cercetările arheologice li se adaugă câteva mărturii documentare, care completează, în chip fericit, cunoștințele noastre despre orașul medieval.

Cea mai veche mențiune documentară despre Tulcea este considerată a fi o hartă a Moldovei din anul 1541, întocmită de G. Reichersdorfer, la dorința domnitorului Petru Rareș; pe ea apare un castel pe care stă scris Tuncza³⁷.

Un alt izvor scris datează dintr-o perioadă mai timpurie: N. Iorga atrăgea atenția asupra unui personaj, locuitor al orașului Soldaia din Crișmea, care, în septembrie 1455, primea la Caffa un pașaport și la 26 aprilie 1471 era recomandat de protectorii Băncii Sf. Gheorghe rectorilor de la Caffa sub numele „cavalerul Theodorus cha de Telicha” sau „Teodorache de Telicha”³⁸. Ulterior, I. Bogdan l-a identificat cu „părcălabul” de cetatea Albă, Fedorca, menționat într-o inscripție greacă, datată 1 octombrie 1439, pusă cu ocazia fortificării zidurilor cetății împotriva unor atacuri tătare³⁹.

Studiind registrele de la Caffa, N. Bănescu găsește numele aceluiași personaj figurând în perioada 1455—1472 și ajunge la concluzia că el ocupa un loc important printre românii din colonia genoveză. Totodată, Bănescu subliniază originea sa etnică, după numele său, apărând întotdeauna „Valachi, Vellacho”. El crede că este vorba de un moldovean, căci un sat Telița exista pe malurile Nistrului, indicat și de D. Cantemir în harta sa.⁴⁰

În anul 1483, Theodor de Telicha primea o serie de privilegii, care-i acordau libertatea deplină în practicarea comerțului în coloniile genoveze⁴¹.

³⁷ C. C. Giurescu, *Știri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, p. 33.

³⁸ N. Iorga, *Studii istorice asupra Chinei și cetății Albe*, București, 1899, p. 118, 137; idem, *Studii și documente*, XXIV, Vălenii de Munte, 1914, p. 16.

³⁹ I. Bogdan, AARMSI, seria II, t. XXX, 1908, p. 322, 353, și răspunsul lui N. Iorga, *Noi descoperiri privitoare la istoria românilor*, AARMSI, seria III, t. XIX, 1937, p. 193; vezi și N. Stănescu, SCIA, 1955, p. 362.

⁴⁰ Șt. Andreescu, RRH, 23, 1984, 4, p. 331, nota 23.

⁴¹ M. Malowist, Dacoromania, 4, 1977—1978, p. 97.

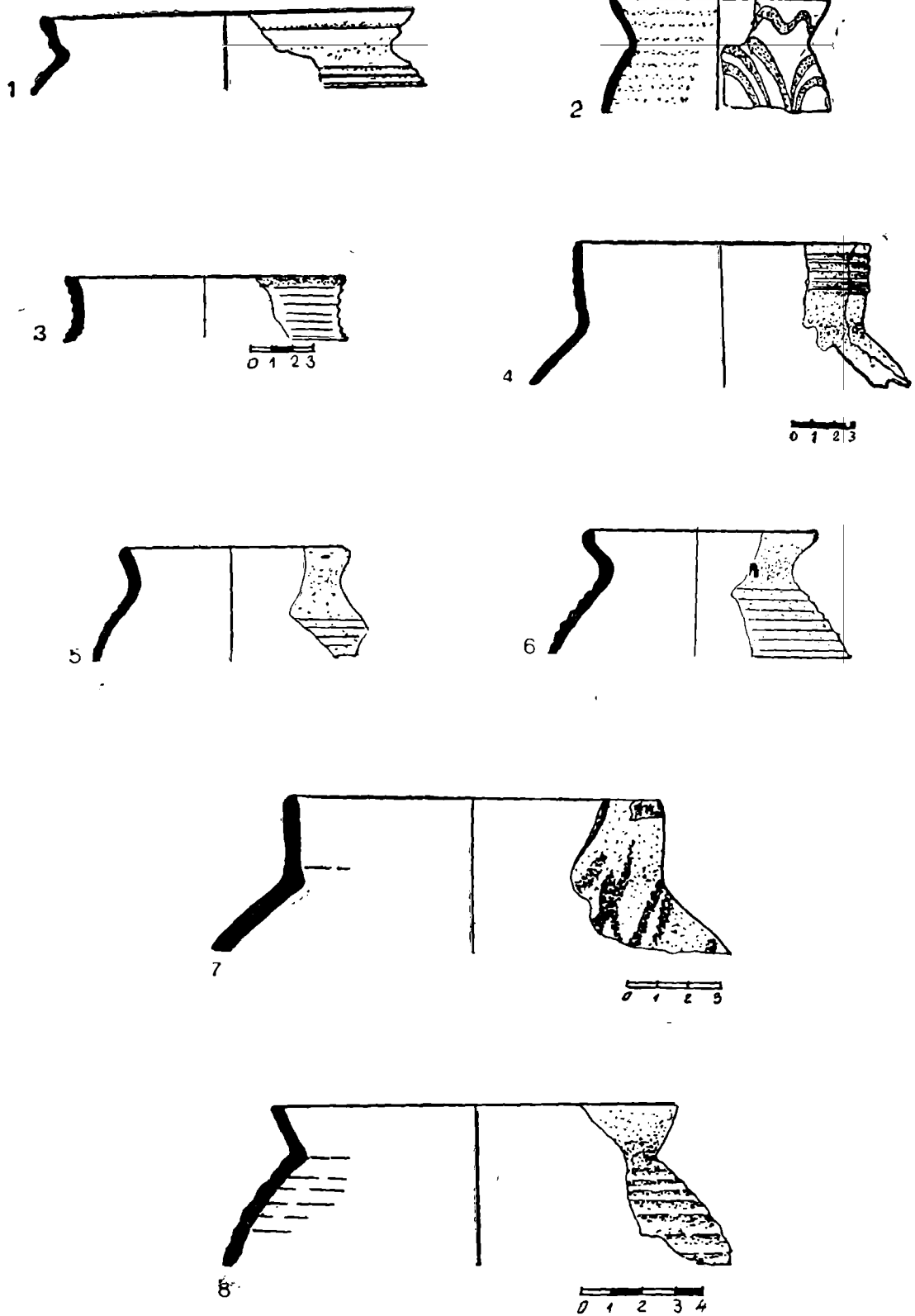

Fig. 9. Ceramică nesmălțuită: borcan (1), oale cu loartă (2 – 8).

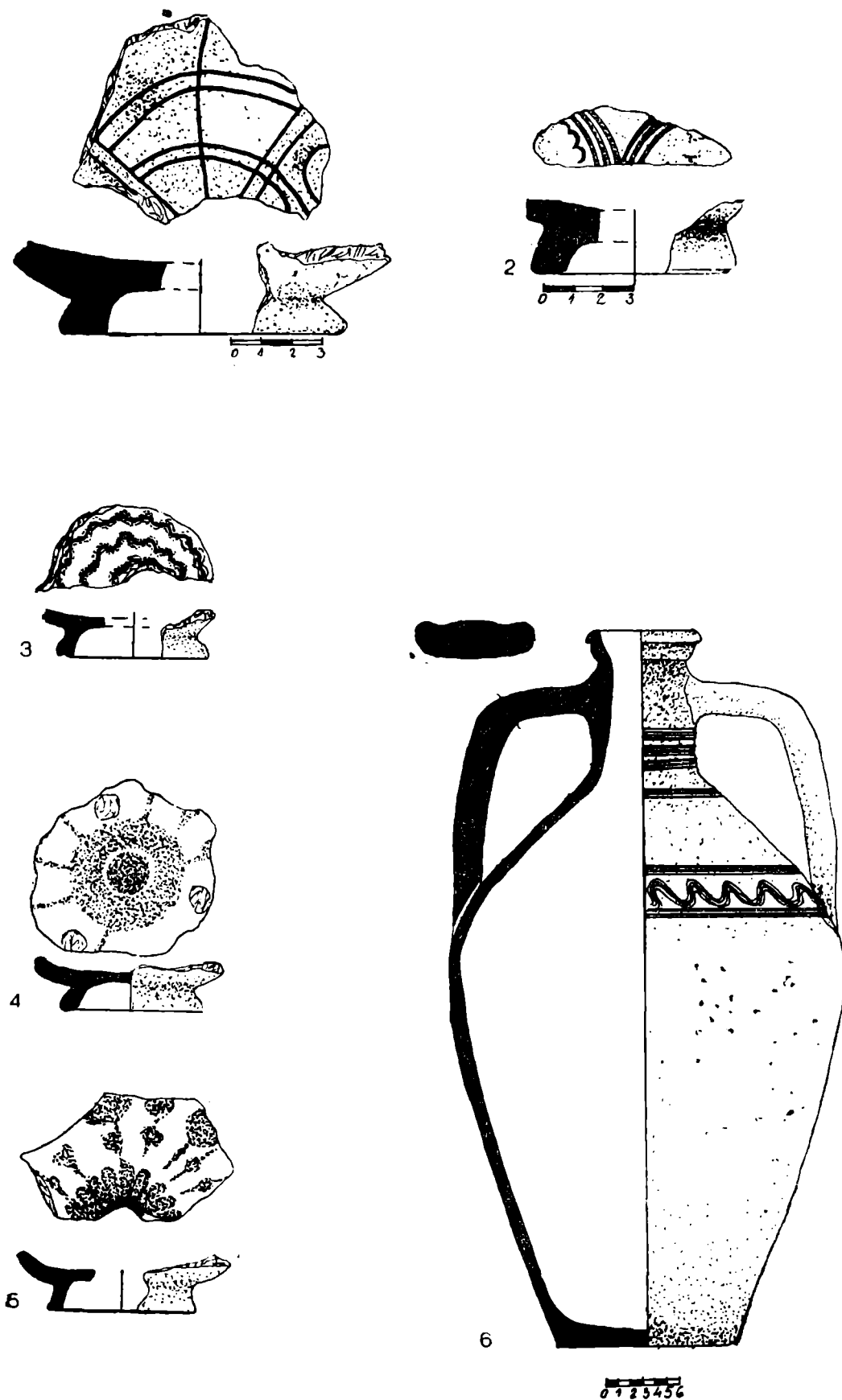

Fig. 10. Ceramică smălțuită (1 – 3); ceramică de Isnik (4 – 5); urciur amforoidal de tip Coconi, descoperit pe raza orașului Tulcea (6).

O serie de acte din 1490 aduc noi mărturii despre el și familia sa. Teodor de Telița a avut un băiat, Dimitrie, nume frecvent la români, care s-a căsătorit cu o genoveză. Ștefan Andreescu, cel care publică aceste documente, face precizarea că mai există o localitate Telița, în Dobrogea, dar nu se pronunță dacă este vorba de Telița sau Tulcea, cum credea N. Iorga.⁴²

Dacă asupra acestui personaj părerile sunt împărțite, o nouă mențiune, dintr-o altă sursă, ne aduce o contribuție deosebită. Un registru vamal otoman menționează la Tulcea (Tulcsa) o vie activitate comercială în anii 1515—1517, coborând astfel spre începutul veacului XVI cea mai veche mențiune documentară despre Tulcea.⁴³

Coroborarea datelor oferite de cercetările arheologice cu izvoarele scrise pune într-o lumină nouă istoria orașului, la începuturile veacului al XV-lea. Într-un studiu relativ recent⁴⁴, se arată că într-o primă etapă (1419—1420), dominația otomană s-a întins asupra unei părți însemnate din Dobrogea, până la cetățile Enisala și Isaccea, în nordul-estul acestora teritoriul rămânând sub administrație românească, până la sfârșitul secolului.

Prezența ceramicii otomane, lucrată din pastă roșie, atât la Tulcea, cât și la Enisala, confirmă că cele două puncte au fost cucerite în același timp, respectiv în prima etapă.

Pe baza tuturor acestor mărturii, putem afirma că Tulcea — o așezare modestă în sec. X—XI devenise în veacul al XVI-lea un activ port dunărean, a cărui importanță în traficul pe fluviu era în creștere.

CONSIDÉRAȚIUNI FINALE SUR L'HABITAT MÉDIÉVAL (XIVe—XVe s.) D'AEGYSSUS-TULCEA

RÉSUMÉ

Les fouilles archéologiques effectuées sur l'emplacement de l'ancienne Aegyssus (Tulcea) ont mis en évidence l'arrêt des traces d'habitation pendant trois siècles, à partir du XIe s.

Des découvertes numismatiques faites sur le territoire actuel de la ville témoignent d'une continuité ininterrompue d'habitation, couvrant entièrement les XIe—XIVe siècles.

Sur la colline Hora, place de l'ancienne Aegyssus, l'habitat reprend vie au cours du XIVe siècle, ainsi que le prouvent les découvertes archéologiques.

L'habitat moderne a dérangé les niveaux médiévaux ; par conséquence, la céramique récoltée fut datée à l'aide des analogies établies avec des matériaux provenant d'autres sites de la Dobroudja ou du territoire roumain. Dans l'ensemble de la céramique, le pot à une anse émaillé à l'intérieur se détache en tant que particularité nord-dobroudjéenne, à partir du XIVe siècle.

Du XVe siècle, il faut remarquer la présence de la céramique orientale en pâte rouge fabriquée à Iznik dans la première moitié du siècle ; aussi, elle représente une catégorie caractéristique du nord de la Dobroudja.

Sur la foi de découvertes archéologiques et des sources écrites on peut affirmer que Tulcea, un habitat modeste pendant des Xe—XIe siècles, était devenu au XVe siècle un port danubien actif, dont l'importance dans le trafic sur le fleuve était en augmentation.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Plan de l'habitat de Aegyssus — Tulcea.

Fig. 2. Le tracé de la fortification romaine Aegyssus — Tulcea.

Fig. 3. Céramique sans émail : bocal (4), pots à une anse (1—3, 5—6).

Fig. 4. Céramique sans émail : pots à une anse (1—2), cruches (3—4) ; céramique émaillée : pots à une anse (5—7).

Fig. 5. Céramique émaillée : cruches (3—6) ; céramique sans émail (1—2) — cruches.

Fig. 6. Céramique émaillée : plats (1—7).

Fig. 7. Céramique émaillée : écuelles (1), plats (2—10).

Fig. 8. Céramique de Iznik (1—5).

Fig. 9. Céramique dans émail : bocal (1), pots à une anse (2—8).

Fig. 10. Céramique émaillée (1—3) ; céramique de Iznik (4—5) ; cruche amphoroïdale type Coconi découverte à Tulcea (ville moderne).

⁴² *Ibidem*, passim.

⁴³ H. Janos, *Különlenyomat a történelmi szemle*, 3, 1981, p. 430—449.

⁴⁴ A. Ghiață, *RESEE* 24, 1986, 1, p. 49.